

BÁC HỒ VỚI THỐNG KÊ

Nguyễn Quán^(*)

Bác Hồ - Một trong những nhà Lãnh tụ sử dụng nhiều số liệu thống kê trong sự nghiệp cách mạng của mình

Có lẽ Bác Hồ là một trong số rất ít các lãnh tụ trên thế giới sử dụng nhiều số liệu thống kê trong các tác phẩm, bài nói, bài viết (gọi chung là tác phẩm) của mình.

Sử dụng các số liệu thống kê đã là một nội dung quan trọng trong các tác phẩm của Bác, góp phần "phản ánh sinh động, sâu sắc quá trình Chủ tịch Hồ Chí Minh tìm đường cứu nước và vạch ra đường lối chiến lược, sách lược cho cách mạng Việt Nam, đồng thời phản ánh quá trình Người cùng Đảng ta tổ chức lãnh đạo Cách mạng Việt Nam đi từ thắng lợi này đến thắng lợi khác" [1].

Trong gần 2600 tác phẩm đã in trong 12 tập của Bộ Hồ Chí Minh toàn tập do Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia xuất bản lần thứ II trong hai năm 1995 - 1996, có **trên 450** tác phẩm có sử dụng số liệu thống kê, chiếm tới 17,5% trong tổng số các tác phẩm của Người. Đặc biệt trong hai thời kỳ 1924-1930 và 1960-1969 tỷ lệ này tương ứng là 41,6% và 30% .

Tác phẩm đầu tiên, Bác sử dụng số liệu thống kê đó là "Đông Dương và Triều Tiên" đăng trên báo Le Populaire, ngày 4/9/1919. Người viết: "Nếu chúng ta làm một bản thống kê những sự hy sinh bắt buộc cho nước Pháp mà nhân dân An Nam phải chịu đựng từ khi có chiến tranh, thì người ta sẽ

thấy, về mặt tài chính, nhân dân An Nam đã phải gánh vác một phần lớn, có đến hàng trăm ngàn triệu phrăng, do đóng góp tự do hay bắt buộc, mà chủ yếu thì bắt buộc hơn là tự do; về mặt đóng góp sức người, thì một nguồn nhân lực rẻ tiền đã lên tới con số hơn 100 ngàn người lao động và rất nhiều tiểu đoàn chiến đấu..." [2].

"Hò hào nhân dân chống nạn đói" đăng trên Báo Cứu Quốc, số 86 ngày 8/11/1945 là bài viết đầu tiên có sử dụng số liệu thống kê sau khi nhân dân ta giành được độc lập. Trong bài này có đoạn: "Nạn đói kém nguy hiểm hơn nạn chiến tranh. Thí dụ trong 6 năm chiến tranh, nước Pháp chỉ chết 1 triệu người, nước Đức chết chừng 3 triệu. Thế mà nạn đói nửa năm ở Bắc bộ, ta đã chết hơn hai triệu người" [3]

Có lẽ "Thư gửi Ban Chấp hành Đảng bộ Đảng Lao động Việt Nam tỉnh Nghệ An" ngày 21/7/1969 là tác phẩm cuối cùng Bác sử dụng số liệu thống kê trong những ngày tháng Bác bị trọng bệnh. Trong thư Bác viết: "Tôi vui mừng nhiều thấy đồng bào, chiến sĩ, cán bộ, đảng viên, đoàn viên tỉnh ta đã chiến đấu và phục vụ chiến đấu tốt: đã bắn rơi 439 máy bay, bắn cháy 14 tàu chiến Mỹ..."

Về sản xuất, mặc dù chiến tranh, năm 1968 đã có 60 hợp tác xã đạt năng suất 5 tấn trở lên trên một hecta,..." [4]

Có tác phẩm sử dụng rất nhiều số liệu thống kê (như "Người Pháp" viết năm 1946

^(*) Tiến sĩ kinh tế, nguyên cán bộ Vụ Thống kê Tổng hợp

in trong tập IV; "Liên Xô vĩ đại" do Nhà Xuất bản Sự thật xuất bản năm 1957, in trong tập VIII;...).

Trong các tác phẩm của Bác có sử dụng số liệu thống kê, tùy theo đối tượng nghiên cứu trong điều kiện thời gian và không gian cụ thể, cũng như một phần nào nguồn số liệu thống kê, Bác đã sử dụng tất cả các biểu hiện mức độ khác nhau mà khoa học thống kê đã và đang áp dụng, như: số tuyệt đối (của một tổng thể, của một bộ phận), với các đơn vị tính khác nhau; Số tương đối (từ số tương đối động thái đến số tương đối kế hoạch, từ số tương đối kết cấu đến số tương đối cường độ và số tương đối không gian); Số bình quân...

Bác cũng dùng hầu hết các phương pháp nghiên cứu của khoa học thống kê: từ phương pháp chỉ số đến phương pháp phân tổ, từ phương pháp dãy số thời gian đến phương pháp tương quan,...Chỉ có điều trong các tác phẩm có sử dụng số liệu thống kê, Bác không dùng các thuật ngữ của khoa học thống kê, như: chỉ số, mối liên hệ tương quan,...

Các hình thức biểu hiện số liệu thống kê và các phương pháp thống kê Bác đã sử dụng nhằm xác định mức độ của hiện tượng, nguyên nhân và các mối liên hệ giữa các hiện tượng, để từ đó rút ra những vấn đề nào đó. Điều này đã nói lên nhiều tác phẩm của Bác là những phân tích thống kê.

Để có số liệu thống kê đưa vào tác phẩm của mình, Bác đã khai thác thông tin trên các báo, tạp chí trong và ngoài nước; báo cáo của các ngành, các địa phương (từ sau 2/9/1945) và các thông tin từ ngành Thống kê. Bác đã nhiều lần trực tiếp gọi điện cho các đồng chí Tổng cục Trưởng TCTK để

yêu cầu cung cấp một số số liệu thống kê (theo Nhớ lại của đồng chí Trần Thanh Tiến - nguyên Phó Vụ trưởng Vụ Thống kê Tổng hợp), hoặc trực tiếp đến Tổng cục Thống kê yêu cầu cung cấp số liệu thống kê về phát triển giáo dục văn hoá của nước ta để sử dụng trong bài nói chuyện tại Hội nghị chuyên đề sinh viên quốc tế về "Vai trò các tổ chức sinh viên trong việc phát triển nền giáo dục dân tộc" do Hội Liên hiệp Sinh viên Việt Nam và Hội Liên hiệp Sinh viên quốc tế tổ chức tại Hà Nội từ 29/8 -2/9/1961 (như trong hồi ký của đồng chí Trần Hải Bằng - nguyên Phó Tổng cục trưởng Tổng cục Thống kê - gửi cho Ban Biên soạn Lịch sử Thống kê).

Việc Chủ tịch Hồ Chí Minh sử dụng nhiều số liệu thống kê và tác dụng của nó trong các tác phẩm của mình là điều mà mọi người đều thừa nhận, nhưng có không ít người (trước hết là những người làm công tác thống kê, nghiên cứu và giảng dạy thống kê) lại "phàn nàn": không thấy Bác sử dụng từ thống kê (?). Thực ra, từ thống kê Bác cũng đã dùng tới 9 lần (không kể các từ thống kê trong các Sắc lệnh và Nghị định liên quan đến sự hình thành và phát triển ngành Thống kê), như: "Nếu chúng ta làm một bản thống kê..." (Báo Le Populaire 4/9/1919)," Theo những số liệu thống kê cuối cùng..." (Báo La Vie Ouvriere 9 /11/1923), "Một chút thống kê..." (Tập san Inprekorr số 59 năm 1924), "Theo thống kê hồi tháng 7-1927..." (Tập san Inprekorr số 104, 15/10/1927),"... Theo những bản thống kê năm 1921..." trong tác phẩm "Phong trào công nhân Ấn Độ" (Tập san Inprekorr số 37, 14/4/1928), "... một thống kê dài 153 cột..." (báo Nhân Dân số 170, từ ngày 6-10/3/1954), "...đến

thăm Viện Thống kê...” ngày 13/2/1958 trong loạt bài "Tình nghĩa anh em Việt - Ấn - Miến”,...

Bác Hồ quan tâm đến các khâu thu thập số liệu thống kê và chất lượng của số liệu thống kê

Điều tra nói chung, điều tra thống kê nói riêng là một phương pháp ngày càng quan trọng để thu thập các tài liệu để đáp ứng yêu cầu nghiên cứu nào đó. Chính vì vậy, Bác đã nhiều lần đề cập tới công tác điều tra, như:

Trong tác phẩm Sửa đổi lề lối làm việc (năm 1947), dưới bút danh XYZ, Bác viết: "Chưa điều tra, chưa nghiên cứu, chưa biết rõ, chớ nói, chớ viết", hoặc "Việc gì cũng phải điều tra rõ ràng, cẩn thận và phải làm đến nơi đến chốn", hoặc "...Khi việc gì có mâu thuẫn, khi phải tìm cách giải quyết, tức là có vấn đề, ta phải nghiên cứu cho rõ cái gốc mâu thuẫn trong vấn đề đó là gì. Phải điều tra, phải nghiên cứu cái mâu thuẫn đó. Phải phân tích rõ ràng và có hệ thống, phải biết rõ cái nào là mâu thuẫn chính, cái nào là mâu thuẫn phụ. Phải đề ra cách giải quyết" [5].

Trên Báo Cứu Quốc, ngày 13/ 3/ 1946, trong bài "Động viên kinh tế" Bác viết: "...Điều tra số thóc hiện có và định mỗi suất được ăn bao nhiêu. Lúc cần, phải trưng thu số thóc thừa rồi trả bằng tiền..." [6]

Đặc biệt với cuộc Tổng Điều tra dân số lần thứ nhất (1 /3/ 1960), Bác Hồ đã nói một cách tóm tắt về tại sao phải điều tra dân số, nội dung của cuộc điều tra dân số và nhiệm vụ của nhân dân với cuộc điều tra này , trong buổi gặp mặt với đồng bào và cán bộ tỉnh Lạng Sơn ngày 23/ 2/1960.

Bác nói: "...Vì sao toàn thể đồng bào cần phải giúp Chính phủ làm cho tốt việc điều tra dân số? Vì Chính phủ phải biết rõ miền Bắc ta có bao nhiêu người, mỗi tỉnh có bao nhiêu đàn ông, đàn bà, cụ già, trẻ em, thì mới rõ cần bao nhiêu lương thực, vải vóc, thuốc men, giấy bút,v.v.. để cung cấp cho nhân dân; cần xây dựng bao nhiêu nhà thương, trường học,v.v.. để phục vụ nhân dân.

Nói tóm lại: việc điều tra dân số là nhằm mục đích phục vụ lợi ích của nhân dân. Cho nên phải khai cho thật đúng, chớ khai thiếu, chớ khai thừa, chớ khai trùng một người nào" [7].

Bác cũng phê phán các biểu mẫu thu thập số liệu thống kê quá rườm rà, quá dài, điều này chắc chắn không khỏi ảnh hưởng tới chất lượng của số liệu thống kê và mất thời gian cho việc ghi biểu. Trên Báo Nhân dân, số 170, ngày 6-10/3/1954, đăng bài "Chống nạn giấy tờ" ký tên CB, có đoạn viết: "... Bộ Tài Chính: Vụ Ngân sách, một tháng đòi hỏi hơn 10 báo cáo, có báo cáo dài hơn 10 trang, bảng thống kê dài 53 cột,v.v..."

Bộ Canh nông: là một Bộ có quan hệ nhiều nhất với nông dân, cho nên chúng tôi có nhiều thí dụ hơn:

Giấy tờ quá nhiều, quá dài:... một cơ quan canh nông địa phương đòi hỏi xã cung cấp một thống kê dài 153 cột..." [8]

Nói đến chất lượng của số liệu thống kê, thông thường người ta nghĩ ngay đến yêu cầu của số liệu thống kê đó, báo cáo thống kê đó có chính xác, đầy đủ và kịp thời không. Trong tác phẩm " Sửa đổi lề lối làm việc" , Bác đã phê phán những báo cáo giả dối, không đúng sự thật, chậm trễ ." Báo cáo giả dối. Thành công ít, suýt ra nhiều, còn

khuyết điểm thì giấu đi, không nói đến. Thành thử cấp trên không hiểu rõ tình hình mà đặt chính sách cho đúng. Hoặc báo cáo chậm chễ. Thành thử khi cấp trên nhận được báo cáo thì việc đã trễ rồi, không đối phó kịp..." , tôi thiết nghĩ điều này lại càng đúng với các báo cáo thống kê.

Bác Hồ - Người xây dựng nền móng của nền thống kê dưới chế độ mới

Trong muôn vàn khó khăn của thuở ban đầu xây dựng nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà, mà nhiệm vụ quan trọng nhất là "diệt giặc đói, giặc dốt, giặc ngoại xâm", Bác Hồ vẫn không quên tới sự cần thiết của ngành Thống kê. Chính vì vậy, ngày 3/10/1945, Bác đã ký Nghị định số 41/NĐ để tạm dụng tổ chức Thống kê của bộ máy chính quyền cũ của Pháp chuyển sang Bộ Quốc dân Kinh tế; sau đó Bác đã ký Sắc lệnh số 61/SL ngày 6/5/1946 về việc thành lập Nha Thống kê trực thuộc Bộ Quốc dân Kinh tế và các Sắc lệnh khác liên quan đến tổ chức ngành Thống kê: Sắc lệnh số 33/SL ngày 25/4/1949 sáp nhập Nha Thống kê Việt Nam vào Phủ Chủ tịch, Sắc lệnh 34/SL ngày 25/4/1949 cử Ông Nguyễn Thiệu Lâu giữ chức Giám đốc Nha Thống kê trong Phủ Chủ tịch, Sắc lệnh 124/SL ngày 1/7/1950 về việc bãi bỏ Sắc lệnh 33/SL và Sắc lệnh 34/SL; và Nghị định số 41/NĐ ngày 3/10/1945 về tạm dụng tổ chức thống kê của bộ máy chính quyền cũ của Pháp chuyển sang Bộ Quốc dân Kinh tế),

Sự quan tâm đến ngành Thống kê còn thể hiện rất rõ khi Bác Hồ đi thăm Ấn Độ. Trong chương trình làm việc của một nguyên thủ quốc gia theo lời mời của Tổng thống nước Cộng hoà Ấn Độ, Bác đã dành thời gian đi thăm Viện Thống kê Ấn Độ ngày 13/2/1958. Trong thư gửi em Hương, Bác

viết: "... 11 giờ rưỡi thăm Viện Thống kê. Ngày trước, đây chỉ là một phòng nghiên cứu nhỏ thuộc trường Đại học Can-cut-ta. Nay Viện đã phát triển thành một trung tâm thống kê rất rộng. Dưới sự hướng dẫn của Viện trưởng là bác sỹ Mahala Nôbơ có độ 800 người khoa học và chuyên gia giúp việc. Có những học sinh đến từ các nước Miến Điện, Nhật Bản, Đại Hôi, Thái Lan, v.v... Bên cạnh những phòng nghiên cứu với phương pháp rất mới, như dùng máy điện, một giây đồng hồ có thể tính hàng nghìn con số..." [9].

Bác cũng rất quan tâm động viên cán bộ ngành Thống kê. Điều này đã trở thành những kỷ niệm không bao giờ quên của nhiều đồng chí làm công tác thống kê. Như trong bài viết "Nhớ lại một cuộc điều tra" của đồng chí Huy Thanh - nguyên Vụ trưởng Vụ Thống kê Dân số - lao động đăng trên Tạp chí Thống kê, số 2/1986, có đoạn: "Sau khi cuộc điều tra kết thúc (Tổng điều tra dân số 1/3/1960- NQ) Bác cho mời anh chị em trong Văn phòng Ban Chỉ đạo tổng điều tra dân số Trung ương đến Phủ Chủ tịch, cùng Người xem phim. Bác đến xem đúng giờ, ân cần thăm hỏi tất cả anh chị em chúng tôi...". Hoặc trong bài viết gửi Ban Biên soạn Lịch sử Thống kê, đồng chí Nguyễn Bá Mong - nguyên Trưởng phòng Thống kê Nông nghiệp, Cục Thống kê Hà Nội, có viết: vào năm 1959, là cán bộ thống kê huyện Duy Tiên (Hà Nam), được cử theo học lớp thống kê do Cục Thống kê Trung ương mở, có một số lần được vào Phủ Chủ tịch xem phim với Bác. Bác có hỏi chuyện những cán bộ mới xuất hiện trong buổi chiếu phim, khi biết là cán bộ theo học lớp thống kê, Bác đã động viên họ. (Điều này một số cán bộ khác theo học lớp này đều xác nhận - NQ).

Có lẽ còn nhiều sự kiện có liên quan tới Thống kê của Bác Hồ mà tôi chưa biết, tuy nhiên những điều *(tiếp theo trang 35)*

BÁC HỒ VỚI THỐNG KÊ (tiếp theo trang 65)

kể trên cũng đủ thấy sự đánh giá về công tác thống kê (qua việc sử dụng nhiều số liệu thống kê), sự quan tâm đến việc hình thành và tổ chức thống kê, hoạt động thống kê và những người làm công tác thống kê của Bác Hồ là lớn lao biết chừng nào, là những bài học cho những người làm công tác thống kê hiện nay và mai sau để phát triển ngành Thống kê■

Tài liệu tham khảo

[1] Hồ Chí Minh toàn tập, tập I, trang VII - VIII, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1995.

[2] Sách đã dẫn, tập I, trang 13, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1995.

[3]. Sách đã dẫn, tập IV, trang 93, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1995.

[4]. Sách đã dẫn, tập XII, trang 480, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1996.

[5]. Sách đã dẫn, tập V, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1995.

[6]. Sách đã dẫn, tập IV, trang 479, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1995.

[7]. Sách đã dẫn, tập X, trang 74, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1996 . Nhân đây, xin cung cấp một số thông tin để thấy tầm quan trọng của cuộc Tổng Điều tra dân số lần đầu tiên ở nước ta, Ban Bí thư Trung ương Đảng đã có tới 3 Chỉ thị, 2 Thông tri và tổ chức 1 Hội nghị của Đảng về Điều tra dân số để chuẩn bị, chỉ đạo cuộc điều tra này.

[8]. Sách đã dẫn, tập VII, trang 263, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1996.

[9]. Sách đã dẫn, tập IX, trang 114-115, Nhà Xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1996.